

Critical Studies in Texts and Programs of Human Sciences,
Institute for Humanities and Cultural Studies (IHCS)
Quarterly Journal, Vol. 26, No. 1, Spring 2026
<https://www.doi.org/10.30465/crtls.2026.51153.2910>

The Confrontation of Power and Identity in Gender Relations: A Critical Analysis of the British Colonial Experience on the Book “Gender and Empire”

Somayeh Sadat Shafiei*

Abstract

The present research deals with the descriptive and explaining analysis of the data collected in the book "Gender and Empire" to show how successful this work has been in analyzing the topics of colonial studies. The innovation of the subject starts from adopting the approach of gender studies, in which the social roles and role functions of the two sexes, as well as gender relations in the mechanism of colonialism, are discussed. Methodologically, the present study is based on a qualitative approach and is based on documentary study of the collection of articles of this work. The findings show that the chapters of the book have a historical aspect and are mainly focused on the encountering between colonists and natives in the early colonial period, and are indifferent to the Middle East narrative of British colonialism and the interaction of colonists with Muslims. It overlooks the kinship systems and, as a result, passes through various situations effective in gender subjugation during colonialism. However, it introduces the strategic exercising power of the colonizers, including direct and organized rejection, as well as structured discrimination on the one hand and attempts to assimilate. At the same time, it deals with issues related to gender, including race, violence, migration, childhood, medicine, missionary life, imperial rule, and finally decolonization during the 18th to 20th centuries. In conclusion, the critical reading of these texts has data on the emergence and manifestation of native identities in the struggle of daily situations of power and resistance.

Keywords: Critical Studies, Family, Indigenous Identities, Power, Resistance, Women

* Associate Research Professor of Institute of Humanities and Cultural Studies, Tehran, Iran, ss.shafiei@ihcs.ac.ir

Date received: 3/02/2026, Date of acceptance: 20/04/2026

Extended Abstract

Today's world, which found its arrangement in the new world order after World War II, with a confrontation between the two great powers, the United States and the Soviet Union, as well as the gradual liberation of colonial countries, the formation of an alliance between European countries in the form of regional pacts and their subordinate organizations, and the establishment of the United Nations, has generally reorganized our historical perception of the history of the world. To the minds of the current generation, the violent and turbulent historical past of these societies is unknown. Their efforts to conquer and colonize other countries are less worthy of study and analysis. This is partly due to the culture-building of dominant countries in order to erase the effects of exploitation, violence, and subjugation. Therefore, although colonialism has ended in the form of governance, the colonial process has not left the minds and continues to have the upper hand in the way the past is read and the production and reproduction of its own story. Gender studies that examine the status of women and the relationships between the sexes in relation to each other and social institutions are significant. Despite this importance, due to the dominance of patriarchy over the structure of the scientific institution and knowledge production, the subjectification of studies, and the formation of thematic circles of discussion and opinion, this field of study is not considered important, does not have much priority in Third World research programs, and is marginalized as a free discussion. Despite the complexities of the subject and the multiple layers of discussion, it has been basically passed over in a simply and cannot be considered important enough to find its own independent research path as a substantive nature. The book "Gender and Empire", however, examines the history of British colonialism with a focus on gender, and in this respect, its critique is important. In terms of methodology, the present study is a qualitative approach based on a documentary study of a collection of articles published in the book "Gender and Empire". Qualitative document analysis is a type of theoretical analysis of findings that is made possible here with the help of a specialized theoretical apparatus of social sciences. Regarding ethical considerations, it should be said that in the present study, the ethical aspects of library study, including the originality of texts, honesty, and trustworthiness, have been observed. The writing of "Gender and Empire" is an important step in preserving and documenting the experience of colonialism, racism, the exercise of power over indigenous people, the use of naked violence, and the like, especially against women. The contribution of this book is to shed light on the dimensions of women's experience on both the colonial and the colonized sides, to show that reducing the forms of actors of this period to three major groups of colonizers, immigrants, and natives is a reduction of a complex reality in which actors had completely different experiences depending on gender, age, and social status. Talking about women cannot be without considering children and telling the stories of the forced transportation of Indigenous Australian children. The authors have also tried to address the issue of

motherhood in their own way and show the meanings it has, whether during the initial period of the colonial invasion, during the colonial period, or in the liberation and nationalist movements. Health, as one of the most important topics in women's and family lives, goes beyond addressing women's diseases and addresses the issues of femininity and masculinity treatment. Introducing a wide range of resistance practices and related strategies in the face of the oppressive power of the colonialists is one of the golden parts of the different chapters of the book, which demonstrates the power of the powerless. The book focuses on nationalist struggles and introduces women's activities in this regard. Unfortunately, however, and during the discussions, we clearly understand that colonial societies continue to fail to preserve the name and status of their active and militant women due to gender stereotyping. This type of literary criticism reminds us that language is a discursive matter, and therefore, it is not possible to formulate a narrative that is consistent with the reality of the situation by constructing an imported language. It also encourages us to consider the researcher's principles, foundations, and analytical strategies in examining the cultural and political implications of the authors, as is evident from the multiplicity of these works. Adopting such an approach moves us away from confronting Eastern women as passive, humble, and naive (in Fanon's words) and leads us to new positions of identity. First, identifying the context and relationships that seek to disempower them, and second, the resistance positions they choose by adopting activist strategies. At the same time, this recognition opens the way for criticism and perhaps identifies them as a political group that has long stood out with a unique subjectivity against the usual reading of Third World women as victims, passive and objectified.

Bibliography

- Alineghian, Shiva, (1402) Sharqi Ghamgin, Tehran: Agar publications. (in Persian)
- Bashford Alison (2004). Imperial Hygiene. Palgrave Macmillan. Macmillan
- Bashford Alison (1998) Purity and Pollution: Gender, Embodiment and Victorian Medicine
- Boroumand, Safoora (2002) A study on the activities of the Church Missionary Association during the Qajar period, Tehran: Institute of Contemporary Iranian History Studies. (in Persian)
- Burton Antoinette(2003). Dwelling in the Archive: Women Writing House, Home and History in Late Colonial India, Oxford University Press.
- Bush Barbara (1990). Slave Women in Caribbean Society. Indiana University Press
- Bush Barbara (1999) Imperialism, Race and Resistance: Africa and Britain Indiana University Press
- Butalia Urvashi (1998) The Other Side of Silence: Voices from and the Partition of India, Penguin Books India
- Butalia Urvashi (2015) Speaking Peace: Women's Voices from Kashmir, Zubaan.
- Fanon, Frantz.(1959) A Dying Colonialism. Grove Press, New York
- Fanon, Frantz. (1952) Black Skin, White Masks, Pluto press: London.

- Grimshaw Patricia(2002) Letters from Aboriginal Women of Victoria, 1867 to 1926, University of Melbourne.
- Grimshaw Patricia(2003) Equal Subjects, Unequal Citizens: Indigenous Rights in British Settler Colonies, 1830 to 1910. Manchester University Press.
- Hammerton. A. James (2012) The Invisible Migrants: A Life History of Postwar British Emigration to Australia, Manchester University Press
- Hammerton. A. James (1995). Colonial Masculinity: The 'manly Englishman' and the 'effeminate Bengali' in the Late Nineteenth Century, Manchester University Press
- Hamraz, Vida (2016) Christian Missionaries in Iran, Research Institute for Islamic Culture and Thought. (in Persian)
- Levine Philippa (2003). Prostitution, Race, and Politics: Policing Venereal Disease in the British Empire, Routledge.
- Levine Philippa (2004). Gender and Empire, Oxford University Press.
- McCulloch Jock (2002). Asbestos Blues: Labour, Capital, Physicians and the State in South Africa, Indiana University Press
- Paisley Fiona (2000) Loving Protection? Australian Feminism and Aboriginal Women's Rights, 1919–1939, Melbourne University Press.
- Ritchie J & Lewis J (2003). Qualitative Research Practice, London: sage.
- Wilson Kathleen (2003). Island Race: Englishness, Empire and Gender in the Eighteenth Century, Routledge.
- Wilson Kathleen (2021). Strolling Players of Empire: Theatre and Performance in the British Imperial Provinces. Cambridge University press
- Young, Robert J. C. (1995) Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture and Race. London and New York: Routledge.

رویارویی قدرت و هویت در مناسبات جنسیتی: تحلیل انتقادی تجربه استعمارگری بریتانیا در کتاب جنسیت و امپراطوری^۱

سمیه سادات شفیعی^۱

چکیده

پژوهش حاضر به تحلیل انتقادی داده‌های گردآوری شده در کتاب جنسیت و امپراتوری می‌پردازد تا نشان دهد این اثر تا چه اندازه در واکاوی مباحث استعمارپژوهی موفق بوده است. بداعت موضوع از اتخاذ منظر جنسیت پژوهی آغاز می‌شود که در آن نقش‌های اجتماعی، کارکردها و نیز مناسبات جنسیتی، در سازوکار استعمار در بوته بحث و نظر قرار می‌گیرد. به لحاظ روشی، مطالعه حاضر با رویکرد کیفی و مبتنی بر مطالعه اسنادی مجموعه مقالات اثر حاضر است. یافته‌ها نشان می‌دهد فصول کتاب وجهی تاریخی داشته و عمدتاً بر مواجهه استعمارگران و بومیان در دوره استعمار اولیه متمرکز بوده، و به روایت خاورمیانه از استعمارگری بریتانیا و نیز تعامل استعمارگران با مسلمانان توجهی ندارد. نظام‌های خویشاوندی را با مسامحه نادیده و به تبع آن از طیفی از موقعیت‌ها موثر در فرودست‌سازی جنسیتی در جریان استعمار می‌گذرد. باینهمه به معرفی استراتژی‌های اعمال قدرت استعمارگران شامل طرد مستقیم و سازمان یافته و نیز تبعیض ساختارمند از یکسو و تلاش برای همسان‌سازی می‌پردازد. در عین حال به موضوعات مرتبط با جنسیت اعم از نژاد، خشونت، مهاجرت، کودکی، پزشکی، ماموریت مبلغان، سیطره و استیلای امپراتوری و در نهایت

^۱ . دانشیار پژوهشکده علوم اجتماعی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تهران، ایران ss.shafiei@ihcs.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۱۱/۱۴، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۵/۰۱/۳۱

استعمارزدایی در قرن ۱۸ تا ۲۰ می پردازد. در مجموع خوانش انتقادی این متون، داده هایی در بروز و نمود هویت های بومی در کشاکش موقعیت های روزمره قدرت و مقاومت دارد.

کلیدواژه: قدرت، مقاومت، زنان، خانواده، هویت های بومی، بررسی انتقادی

۱. مقدمه

دنیای امروز که چیدمان خود را در نظم نوین جهانی پس از جنگ جهانی دوم یافت با صورتی از رویارویی دو قدرت بزرگ آمریکا و شوروی و نیز رهایی تدریجی کشورهای مستعمره، شکل گیری اتحاد بین کشورهای اروپایی در قالب پیمانهای منطقه ای و سازمان های تابع آن و نیز تاسیس سازمان ملل متحد، عموماً تصور تاریخی ما را از پیشینه جهان نظم داده است. در ذهنیت نسل حاضر که امروز روسیه و نه اتحاد جماهیر شوروی را می شناسد و صلح و انسان دوستی را بعنوان خصیصه ذاتی کشورهای غربی برمی شمرد، گذشته تاریخی خشن و پر آشوب این جوامع ناشناخته است. تلاش آنان در کشورگشایی و استعمار کشورهای آمریکای لاتین، آفریقا، آسیای دور و نزدیک، کمتر محل بررسی است و فعالیت های کشورگشایانه آنان در جهت بسط فرهنگ و زبان خود، غارت منابع محلی و اعمال قدرت و کنترل مردمان این مناطق چندان مورد واکاوی قرار نمی گیرد. این امر تا اندازه ای به فرهنگ سازی کشورهای مسلط در جهت محو آثار بهره کشی ها و خشونت های اعمال شده و زیردست سازی ها بازمی گردد؛ موضوعی که منافع این کشورها را گاه برای چند قرن تامین ساخته و چه بسا پشتوانه و نهاده اولیه توسعه را برایشان به ارمغان آورده است. مغفول ماندن تاریخ کردوکارهای استعمار بزعم برخی از عالمان از تلاش آن برای بازنمایی روندها و رویه ها مطابق خواسته و در جهت تضمین منافعشان نشأت می گیرد. بنابراین هرچند استعمار در شکل حکمرانی پایان یافته و نغمه رهایی دهه ها است که در جوامع جهان به دربرده سروده شده اما جریان استعمار در طریقه خوانش گذشته و تولید و بازتولید قصه خود، اذهان را رها نساخته و همچنان دست بالا را دارد.

می توان دید تلاش های شرق شناسی ساختارشکنانه که در نضج و قوام ادبیات پسااستعماری گام های ارزنده ای برداشته در جهت برملاسازی این بازنمایی بوده است. این خط فکری با نقدی ضد ذات گرایانه چشم به رابطه برابرخواهانه شرق و غرب داشته و در جهت تنویر افکار و آگاه سازی

برای پرهیز از همدست شدن ناآگاهانه روشنفکران و قلم به دستان جهان سوم در تولید دانش نئواستعماری می‌کوشد.

مطالعات جنسیتی ناظر به وضعیت زنان و مناسبات دو جنس در نسبت با یکدیگر و نهادهای اجتماعی در این دست از بررسی‌ها از موقعیت دوگانه‌ای در رنج‌اند. از یکسو در جریان استعمار بعنوان متغیری اصلی هم در سازمان‌دهی استعمارگری و سازوکارهای اعمال قدرت ردپای پرنرنگی از خود به جا گذاشته‌اند و هم در جوامع مستعمره و نسبت مردمان بومی با استعمارگران و مستعمره‌نشینان بعنوان متغیری تعیین‌کننده در ارزیابی میزان فرودست‌سازی جایگاه بلامنازعی را احراز می‌کند. شناخت حساسیت‌های جوامع بومی را با بن‌مایه انفکاک زورمندانه خانواده و جداسازی و اعزام فرزندان برای کار به کشور استعمارگر، بکار گرفتن زنان و دختران برای کارخانگی در نزد مستعمره‌نشینان و از همه مهمتر تحقیر مردان با زیرسوال بردن ماهیت مردانگی بطورتاریخی مطلوب، و ماحصل اینهمه: شکل‌گیری نظم اجتماعی جدید، همگی در گروی جنسیت پژوهی است. اما با وجود این اهمیت، به دلیل سیطره پدرسالاری بر ساختار نهاد علم و تولید دانش، سوژه‌سازی مطالعاتی و شکل‌گیری حلقه‌های موضوعی بحث و نظر، اساساً این‌حیطه مطالعاتی مهم دانسته نمی‌شود، در برنامه‌های پژوهشی جهان سوم اولویت چندانی ندارد و بعنوان بحثی فرئی به حاشیه رانده می‌شود. با وجود پیچیدگی‌های موضوع و لایه‌های متکثر بحث، اساساً به شکلی ساده و با مسامحه از آن گذر شده و نمی‌تواند آنقدر مهم دانسته شود که بعنوان ماهیتی پرمحتوا مسیر پژوهشی مطالعاتی مستقل خود را بیابد. چه بسا به بیان اسپواک حاشیه‌سازی مطالعات جنسیتی استعمار در ادامه فرودست‌سازی و خلع قدرت از فرودست جهان سومی قابل طرح و بررسی است.

با درک این مهم است که مطالعه آثاری که از منظر جنسیت‌پژوهی به تاریخ استعمارگری و مستعمره‌نشینان نظر داشته و توانسته‌اند شواهدی تاریخی در این راستا ارائه و وجهی تحلیلی به موضوعات مرتبط بخشند اهمیت وافری می‌یابد. در جستجوها می‌توان دریافت آثار چندانی در این حیطه تولید نشده و کمتر اثری به زبان فارسی وجود دارد.

بر این اساس مطالعه حاضر با هدف اهمیت بخشی به موضوع مطالعه جنسیتی در مرور و تحلیل تاریخ اجتماعی و فرهنگی با تمرکز بر کتاب جنسیت و امپراطوری انجام می‌شود.

۲. پیشینه تحقیق

مروری بر پیشینه تحقیق نشان می‌دهد آثار مربوطه که به زبان فارسی انتشار یافته‌اند عموماً ناظر به وضعیت جامعه ایران بوده، از منظر تخصص تاریخ مطرح شده و مقاطع تاریخی مختلف را وجه همت خود قرار داده‌اند. از جمله اثر درخور توجه برومند (۱۳۸۱) فعالیت انجمن تبلیغی کلیسا در دوره قاجاریه را مورد پژوهش قرار داده است. مجموعه فعالیت‌های مبلغان پروتستان، انجمن تبلیغی کلیسا (C.M.S) در قالب شیوه‌های تبلیغ و اقدامات و برنامه‌های آموزشی بر اساس گروه‌های مختلف مخاطبان اعم از کودکان، عشایر و نیز عوام به تفصیل بررسی شده است. ویدا همراز (۱۳۹۵) نیز در اثری دیگری با همین مضمون، بر دوره تاریخی صفویه تا انقلاب اسلامی متمرکز بوده است. برومند در دیگر اثرش از جمله (۱۴۰۲) به روشنی نشان می‌دهد مبلغین انجمن تبلیغی کلیستا، با اقتباس از رویکرد انجیلی جنبش احیای دینی و به منظور بشارت جهانی، احیای دینی، رستگاری غیر مسیحیان و رستگاری فردی مبلغین، به عنوان کنشگر اجتماعی، انجام امور خیریه را سرلوحه فعالیت خود قرار داده و در حوزه آموزشی و پزشکی فعالیت داشتند. بیم از تأثیرگذاری فعالیت تبلیغی انجمن بر کودکان، بیماران، زنان و دیگر گروه‌های اجتماعی که به نحوی با مبلغین در ارتباط بودند، برانگیختگی رهبران اجتماعی این شهر را به دنبال داشت و موجب ساماندهی گروه‌ها و نهادهای اجتماعی چون انجمن سقاخانه و انجمن مقدس ملی اصفهان در زمینه فعالیت‌های خیرانه آموزشی و پزشکی شد.

از این رو مطالعاتی جامعی که بتواند دربرگیرنده نظرات تخصصی به شکلی میان رشته‌ای تر و ناظر به ماجرای استعماربریتانیا در کشورهای مختلف و به زبان فارسی باشد قابل توجه بسیار است. این مهم می‌تواند نمایی گسترده تر از عرصه اعمال قدرت در فضای اقلیمی قومی هویتی کلان به دست داده، موجبات مطالعات تطبیقی در این زمینه را میسر سازد.

پرسش‌های تحقیق

کتاب جنسیت و امپراتوری درباره چیست؟ زمینه‌های تولد کتاب کدام‌اند؟ پیشینه فکری و مطالعاتی نویسندگان چیست؟ به لحاظ محتوایی برای بیان کتاب چه زبانی بکارگرفته شده است؟ مرور هر فصل چه نمایی به دست می‌دهد؟ در بررسی کتاب چه انتقاداتی وارد است؟ مفاهیم کلیدی کتاب کدام‌اند؟

۳. مبانی مفهومی و نظری

خوانش‌های پسااستعماری که در دهه های اخیر رشد و گسترش قابل ملاحظه‌ای یافته از سوی عالمان و صاحب‌نظران مختلف محل بحث و نظر و وجه همت تحقیقاتی بوده است. این خوانش‌ها که خاستگاه نظریه پسااستعماری بوده از مطالعات ادبی سربرآورده است. از جمله تحلیل رمان‌های غربی، نوشته های انسان شناختی و سفرنامه ها و نیز محتوای رسانه ای بن مایه تحلیل ادوارد سعید در مباحث معروف به شرق‌شناسی او را تشکیل می‌دهد. « شرق شناسی مجموعه نظام مند از نظریه و عمل است که شرق را برمی سازد یا بازنمایی می نماید» (کاپور، ۱۳۹۹: ۲۲ به نقل از سعید ۱۹۷۸ و ۱۹۹۳) در واقع سعید بازنمایی را از شرق و غرب بر ما روشن می سازد که تداومی کلی را در سیر خود دارد: غربیان بدون هیچ تردید طبیعی، عقلانی، صالح طلب، آزادیخواه و منطقی و شرقی‌ها به صورت غیرعقلانی، رو به انحطاط، بدوی، رازآمیز، مظنون، منحرف جنسی و مانند آن. هنر سعید آن است که نشان دهد در پس این بازنمایی طرفدارانه، اراده معطوف به قدرت و البته کنترل نهفته است. هومی بابا در تلاش دیگر نشان می‌دهد تصور قالبی از شرق، آنچنانکه غرب آن را ترویج می‌کند متناقض و لذا موضوع شرق‌شناسی گسیخته و نه چندان منسجم است. در عین حال اعمال قدرت از سوی استعمارگر در جهت تمدن‌سازی از طریق ایجاد انسان‌های مقلد(بخوانید سوژه‌های استعماری) گاه در قالب بازی‌های زبانی، بدنی موجب واژگونی آموزه‌های ارباب و یا سرباز زدن از تکرار بوده، نوعی مقاومت می‌آفریند. در تلاشی دیگر هومی بابا به موضوع عاملیت‌های انسانی در قالب گروه‌های معترض می‌پردازد که خود را در چهره هویت‌های مقاومت در برابر جریان استعمار تجسم می‌بخشد.

بارزترین چهره نظریه پسااستعماری که طرح مواضع و اندیشه‌اش در اینجا برای ما روشن‌گر است، اسپیواک می‌باشد. او مدعی است که در جوامع آسیایی بطور تاریخی، صدای فرودستان شنیده نشده است، یعنی حکومت‌ها با استمرار استثمار، نیازهای واقعی زنان و مردان طبقات کارگر، کشاورزان و روستائیان پاسخ نمی‌گویند. او در مهمترین اثر خود (۱۹۸۵) با عنوان «آیا فرودست می‌تواند سخن بگوید؟» با الهام از ایده فرودست گرامشی در خطاب قراردادن افراد تحت سلطه مدعی است که نخبگان یا با سکوت خودشان، همدست با استعمارگران هستند و یا صدای فرودستان را می‌شنوند و بیانگر حقیقت‌ها می‌شوند. فرودستان از منظر او نمی‌تواند سخن بگویند

چون هرگز قدرت سخن گفتن نداشته اند. «صدای آنها همیشه به میانجی دیگران انعکاس یافته و توسط آنان (حاکم استعماری، نهادهای پدرسالار، روشنفکران دانشگاهی و غیره) تخصیص داده شده است.» (کاپور، ۱۳۹۹: ۳۸) اسپوواک خواهان تغییر در موضعی است که صدای استعمارگر و روشنفکر استعمار زده در مرکز توجه قرار داده و خواهان شنیده شدن صداهایی است که غالباً از متون حذف اند. «نقش منتقد پسااستعماری ثبت این سکوت/ناپدیدگی به گونه‌ای است که به پاسداشت تفاوتی پردازد که توسط زنان محروم آشکار شده است و سلطه گفتمان‌های امپریالیستی و پدرسالارانه را مورد نقد قرار دهد (همان: ۳۹)

رابرتیانگ (Robert J. C. Young) در هم‌نشینی نظریه فرهنگی، تاریخ و سیاست، اصرار دارد که هرگونه نقد استعمار باید به قدرت جنسیتی شده نیز پردازد. او در کتاب میل استعماری (۱۹۹۵) استعمار را نه صرفاً به‌عنوان یک پروژه اقتصادی یا نظامی، بلکه به‌مثابه فرایندی همه‌جانبه معرفی می‌کند که بدن‌ها، فضاها، جابه‌جایی، جنسیت و مرزبندی‌های فرهنگی را شکل می‌دهد. در این میان، زنان به‌ویژه قربانی دوگانه استعمار و پدرسالاری بوده‌اند؛ آن‌ها در معرض خشونت، آوارگی، بی‌خانمانی و نامرئی‌سازی قرار گرفته‌اند، در حالی که تصویرشان به‌طور مداوم در گفتمان‌های استعماری بازنمایی و کنترل شده است. زنان نه فقط موضوعی برای «نجات‌دادن» در روایت‌های غربی بوده‌اند، بلکه سوژه‌هایی فعال در تجربه مقاومت، مهاجرت، کنش جمعی و بازتعریف هویت‌اند. بدین ترتیب، اثر او درکی چندلایه از نسبت میان استعمار، جنسیت، بدن و خشونت ساختاری ارائه می‌دهد. تصاویر زنان در اردوگاه‌های پناهندگان (از سومالی و فلسطین تا افغانستان و لبنان) شمایل جهانی زن استعمارزده را ترسیم می‌کند: زنی که در سرزمینی مرزبندی‌شده، دیوارکشی شده و از منابع مالی تهی شده زندگی می‌کند و اغلب «از صحنه حذف شده»، در حالی که قدرت‌های غربی همچنان خود را ناجی زنان شرقی معرفی می‌کنند. بحث یانگ درباره «حجاب» این دوگانگی را بیش از پیش آشکار می‌سازد: حجاب در گفتمان غربی به نماد سرکوب زنان تبدیل شده، اما در بسیاری از جوامع غیرغربی معنایی معکوس دارد و می‌تواند ابزار کارگزاری، هویت‌سازی یا مقاومت فرهنگی باشد. این تعارض نشان می‌دهد که بدن زن استعمارزده به میدان بازنمایی و منازعه تبدیل شده است.

فانون در کتاب «استعمار در حال مرگ»، به ویژه در فصل «الجزایر بی حجاب»، تحلیل می‌کند که چگونه حکومت استعماری فرانسه تلاش کرد تا بدن زنان الجزایری را به عنوان ابزار سلطه دستکاری کند. دولت فرانسه با استفاده از کمپین‌های کشف حجاب به عنوان جنگ روانی، زن مسلمان بی حجاب را به عنوان نمادی از آزادی از طریق «نفوذ غرب» ساخت. فانون استدلال می‌کند که مقامات استعماری با تصاحب زنان الجزایر، به دنبال «تصاحب» الجزایر بودند، زیرا معتقد بودند که تغییر در ظاهر و تمایلات جنسی زنان، فرهنگ محلی را بی‌ثبات می‌کند (فانون، ۱۹۵۹). او در سمت مقابل این تهاجم، بر نقش دگرگون‌کننده‌ی زنان در جنبش‌های ضد استعماری تأکید می‌کند. در کتاب «استعمار در حال مرگ»، به مستندسازی شواهدی می‌پردازد که نشان می‌دهد چگونه زنان الجزایری در مبارزات مسلحانه، کار اطلاعاتی و فعالیت‌های چریکی شهری شرکت می‌کردند و اغلب از تصورات قالبی استعمارگران در مورد انفعال خود با صفاتی چون منفعل، متواضع، از نظر سیاسی ساده‌لوح، و محدود به نقش‌های خانگی، برای نفوذ به فضاهاى به شدت پلیسی استفاده می‌کردند. مقامات نمی‌توانستند تصور کنند که زنان «نرم»، «خصوصی» یا «خانگی» مأموران سیاسی باشند که درگیر خرابکاری و کار اطلاعاتی هستند. همین تعصب استعمارگران ناخواسته شهر را به روی زنان مبارز گشود و آنها را به برخی از مؤثرترین عوامل شبکه شهری جبهه آزادی بخش ملی (Front de Libération Nationale) بدل ساخت. مشارکت آنها گویای آن است که چگونه جنبش آزادی‌بخش، نقش‌های جنسیتی سنتی را مختل کرد.

همچنین فانون در کتاب «پوست سیاه، نقاب‌های سفید»، از طریق مطالعات موردی روابط بین نژادی در جزایر آنتیل، میل نژادی شده و روابط جنسیتی شده را در دوران مدرنیته استعماری تحلیل می‌کند. بحث او در مورد زنان سیاه‌پوستی که به مردان سفیدپوست تمایل دارند به دلیل لحن تندش مورد انتقاد قرار گرفته است، با این حال، این کتاب چگونگی عبور زنان از سلسله مراتب استعماری را از طریق مذاکره بر سر هویت، تحرک اجتماعی و نژادپرستی درونی شده به تصویر می‌کشد.

این ایده‌ها دستمایه بررسی و تحلیل انتقادی کتاب جنسیت و امپراتوری است.

۴. روش شناسی

به لحاظ روشی، مطالعه حاضر با رویکرد کیفی و مبتنی بر مطالعه اسنادی مجموعه مقالاتی است که در قالب کتاب جنسیت و امپراتوری منتشر شده است. تحلیل کیفی سند، نوعی تحلیل نظری

یافته‌ها است که به کمک دستگاه نظری تخصصی علوم اجتماعی در اینجا میسر می‌شود. ریچی و لویس (Ritchie & Lewis) در توضیح تحلیل سند می‌نویسند: «تحلیل سند شامل مطالعه اسناد موجود چه با هدف درک واقعی محتوی و چه روشن ساختن معانی عمیق تری است که ممکن است با سبک و یا ظاهرشان آشکار شوند.» (ریچی و لویس، ۲۰۰۳: ۳۵) در خصوص ملاحظات اخلاقی باید گفت در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

۵. تحلیل یافته‌ها

۱-۵. یافته‌های توصیفی

تالیف کتاب جنسیت و امپراتوری گام مهمی در حفظ و ثبت تجربه استعمار، نژادپرستی، اعمال قدرت علیه بومیان، کاربرد خشونت عریان و مانند آن بیش از همه در قبال زنان است. چه بسا فراتر از آن، سهم این کتاب روشن ساختن ابعاد تجربه زنانه در هر دو سویه استعمارگر و مستعمره است تا نشان دهد تقلیل صورت‌های فاعلان این دوره به سه گروه عمده استعمارگران، مهاجران و نیز بومیان تقلیل واقعیت پیچیده‌ای است که در آن کنشگران بر حسب جنس، سن و پایگاه اجتماعی تجربه کاملاً متفاوتی را داشته‌اند. برملاشدن جزئیات تاریخ استعمار و تجربه استعمارشدگان با وجود رنج‌های متبادر و مستتر در گزارش‌های درج شده در این کتاب اما ارزش مطالعاتی فراوانی در آشکارسازی چهره استعمار تا حد امکان برای ما در جهان شبکه‌ای شده و به ویژه نسل‌های آتی عصر دیجیتال دارد. این کتاب با افزودن چاشنی جنس و جنسیت ما را با پیچیدگیهای استعمار پیر بیش از پیش آشنا ساخته و درس‌هایی برای امروز دارد تا با تبارشناسی قدرت دریابیم ادعای دموکراسی خواهی و برابری جنسیتی تا چه حد نحیف و گزینشی است. به همین اندازه قطعیت‌های فرهنگی ملازم پایگاه طبقاتی خود به مثابه مقوله‌هایی الزام آور عمل کرده و زنان را در مقام مقایسه بیش از مردان به تابعیت واداشته است. از جمله و بطور مثال در تبلیغ مسیحیت شاخه پروتستان، باور به بی‌دینی بومیان را انگیزه مبلغان برای تبلیغ سروری و تفوق فرهنگی دینی، جذب نوکیشان در عین بهره‌گیری از آنان در خانه‌داری بعنوان خدمتکار ساخته است.

البته همچنان که لوین در مقدمه کتاب آورده، رویکرد کلی کتاب آن است که طرح بحث در رابطه با جنسیت بوده و از توجه صرف به وضعیت زنان فراتر رود. تلاش نویسندگان متوجه

بازشناسی مناسبات جنسیتی و سهم هر یک از دوجنس در روابط استعماری چه در قامت استعمارگر، استعمار شده و مهاجران تازه وارده بوده و در عین حال کوشیده‌اند تنها به متغیر جنس و جنسیت بسنده نکرده و به شکافهای طبقاتی، نژادی و نیز زندگی در موقعیت‌های متفاوت از جمله در سرزمین اصلی، سکونتگاه‌های تازه‌ساز و کهن مناطق بومی در مستعمره‌نشین‌ها نظر داشته باشند. این حساسیت‌بخشی نسبت به مجموعه‌ای از متغیرها و نه صرفاً جنس است که به زعم لوین اصحاب علم را از افتادن به ورطه جهانشمول‌گرایی و کلی‌سازی می‌رهاند. در مجموع این رویکرد لوین و همکارانش در بیان ویژگیها و مشخصات متمایز و منحصر‌بفرد جوامع در مواجهه با تجربه استعمار ما را به پیچیدگی‌ها واقف و لایه‌های مختلفی از وقایع را برای بحث و نظر مهیا می‌سازد. به روشنی کتاب گاه با ذکر جزئیات دقیق، نقل قول‌ها و گزارش‌ها، فراتر از کتب رایج تاریخی، ما را با تواریخ فرهنگی اجتماعی جوامع آشنا ساخته، ادراکمان را نسبت به تاریخ‌های محلی افزایش داده و اعتبار دوره‌بندی‌های مرسوم را به چالش می‌کشد. همچنان که به وضوح نمی‌توان در عملکرد اجتماعی این دوره تاریخی نوع انقطاع محررز را بازشناخت. در حقیقت همه آنچه بعنوان کنش انسانی امروز از گذشته استعماری مورد واکاوی قرار می‌گیرد دارای عرصه بروز و نمود است و لذا به تدریج و در طول ازمنه میان مدت و بلند مدت جای خود را به اشکال جدید کنش داده است. این امر به ویژه در خصوص استعمارزدایی آنچنان که در فصول مختلف بدان اشاره شده صدق می‌کند. لذا فرایند استعمارزدایی رهاسازی تدریجی جمعیت‌های انسانی از منظر قوانین و سیاست‌ها است اما در بعد فرهنگی و اجتماعی، رهاسازی احساس تعلق، فرودستی، نیل به استقلال و مانند آن می‌تواند بسیار بطئی بوده و چه بسا همچنان در حال انجام باشد. کتاب در معرفی ماهیت تدریجی گذار موفق عمل کرده است.

در خصوص زمینه‌های گردآوری و انتشار اثر باید گفت در حقیقت با انتشار کتب پنج جلدی امپراتوری بریتانیا (Oxford History of British Empire (OHBE)) در فاصله ۱۹۹۸ تا ۱۹۹۹ بود که، بسیاری از دانشمندان امپراطوری از اینکه می‌دیدند مشارکت‌کنندگان در این مجموعه، تاریخ جنسیت را تقریباً بطور کامل نادیده گرفته‌اند، وحشت زده شدند. تولد کتاب حاضر در گروی درک محسوس این نیاز بوده است.

جنسیت و امپراتوری، مرور کلی بسیار لازم بیش از بیست سال پژوهش و مطالعه در باب موضوع است. همه نویسندگان این مجموعه، در طول حیات علمی خود مقالات تخصصی متعددی در این زمینه منتشر کرده‌اند، و همگی مبتکرانی بوده‌اند که از تاریخ‌نگاری امپراتوری خواسته‌اند تا جنسیت را در مرکز تحقیقات خود قرار دهند، نه در حاشیه. نویسندگان از یک دوگانگی ساده فراتر می‌روند تا مذاکرات پیچیده‌ای را که در درون و میان حوزه‌های مختلف کردوکارها در بستر امپراتوری است را آشکار سازند. می‌دانیم که پژوهش در حوزه استعمارشناسی در جهان جدید است و عمر چندانی ندارد. بر این اساس توجه دادن به موضوع زنان و مردان و نیز مناسبات جنسیتی در جریان استعمار به ویژه برای علاقمندان مطالعات زنان حائز اهمیت و انتشار این کتاب بعنوان معدود متون مرتبط با خوانش جنسیتی از ماقوع می‌تواند شالوده‌ای برای مطالعات مرتبط به ویژه مطالعات تاریخ اجتماعی کشورهای مستعمره باشد؛ تاریخ اجتماعی که در چینش نظم جنسیتی معاصر آن تاثیر بسزایی داشته و تغییرات اجتماعی را رقم زده که ماحصل آن در سالهای آغازین قرن حاضر و نیز دهه‌های اخیر در جوامع مبتلابه به نحوی از انحا قابل مشاهده است.

در باب زبان بیانی اثر باید گفت کتاب مملو از داستان‌ها و ماجراهایی است که روایتگر رنج، فرودستی، تحقیر و خشونت علیه بومیان زن و مرد در درجه اول و نیز مهاجران در رتبه‌های بعدی است. تحقیری که با رنگ پوست و زبان بعنوان روشن‌ترین مصداق تمایزبخش کلید می‌خورد و با به بردگی کشاندن و استثمار جسمی و جنسی مردمان تحت استعمار برای مدت‌های متمادی دنبال می‌شود. در عین حال به معرفی انواعی از مکانیسم‌های استضعاف جنسیتی بومیان همچون اختگی مردانه و انفعال زنانه می‌پردازد که در نوع خود خواندنی و قابل تأمل است؛ چیزی بیش از رویاهای حاصل از داستان‌سرایی‌های اروپاییان از حرمسراها و بی‌حاصلی و رخوتی که در بازنمایی‌های استعمار، مردان بومی بدان موصوف بوده‌اند.

به لحاظ بافت متنی باید گفت کتاب حاصل سیزده مقاله با نویسندگان مختلف است که هر یک در زمینه تخصصی خود صاحب نظر و پرکار هستند.

فیلیپا لوین (Philippa Levine) دانش‌آموخته تاریخ از دانشگاه آکسفورد و استاد پیشکسوت در دانشگاه کالیفرنیا جنوبی می‌باشد. کتاب *تن فروشی، نژاد و سیاست: پلیسی کردن بیماری‌های مقاربتی در امپراتوری بریتانیا (Disease in the Prostitution, Race, and Politics: Policing Venereal)*

British Empire (۲۰۰۳) از او است. لوین در سال ۱۹۹۴ به عنوان عضو انجمن تاریخی سلطنتی (Royal Historical Society) و در سال ۲۰۱۴ به عضویت موسسه سلطنتی مردم شناسی بریتانیا و ایرلند (Royal Anthropological Institute of Great Britain and Ireland) انتخاب شد.

کاتلین ویلسون (Kathleen Wilson) استاد تاریخ در دانشگاه ایالتی نیویورک و نویسنده کتاب‌هایی چون نژاد جزیره: انگلیسی بودن، امپراتوری و جنسیت در قرن هجدهم The Island Race: Empire and Gender in the Eighteenth Century Englishness, (۲۰۰۳) و بازیکنان قدم زدن امپراتوری: تئاتر و اجرا در استان‌های امپراتوری بریتانیا (Strolling Players of Empire: Theatre and Performance in the British Imperial Provinces) است.

کاترین هال (Catherine Hall) استاد تاریخ اجتماعی و فرهنگی مدرن بریتانیا، کالج لندن و نویسنده کتاب «موضوعات تمدنی: متروپل و مستعمره در تخیل انگلیسی ۱۸۳۰-۱۸۶۷» (۲۰۰۲) است. کار او به عنوان یک مورخ فمینیست بر قرن ۱۸ و ۱۹ و موضوعات جنسیت، طبقه، نژاد و امپراتوری متمرکز است. او در اواخر دهه هشتاد میلادی به عنوان "مورخ جنسیت" در پلی تکنیک شمال شرقی لندن (در حال حاضر دانشگاه شرق لندن) شروع به کار کرده و رشته جدیدی را ایجاد کرد که متعاقباً به عنوان تاریخ فمینیستی شناخته شد. هال همچنین محقق اصلی طرح‌های تحقیقاتی "میراث مالکیت برده بریتانیا" و "ساختار و اهمیت مالکیت بردگان بریتانیایی-کارائیب، ۱۷۶۳-۱۸۳۳" بود.

باربارا بوش (Barbara Bush) استاد ارشد تاریخ در شفیلد است. کتاب زنان برده در جامعه کارائیب (Slave Women in Caribbean Society)، ۱۸۳۸-۱۶۵۰ (۱۹۹۰) و امپریالیسم، نژاد و مقاومت: آفریقا و بریتانیا (Imperialism, Race and Resistance: Africa and Britain)، ۱۹۴۵-۱۹۱۹ (۱۹۹۹) از او است.

آلیسون باشفورد (Alison Bashford) دکتری تاریخ از دانشگاه سیدنی و استاد ارشد تاریخ در همین دانشگاه است. تخصص او تاریخ جهان و تاریخ علم است. باشفورد برنده جایزه استاد تاریخ در دانشگاه نیوساوت ولز و مدیر مرکز تاریخ و جمعیت (Laureate Centre for History & Population) است. کتاب‌های او شامل بهداشت سلطنتی (Imperial Hygiene) (۲۰۰۳) و خلوص و آلودگی: جنسیت، تجسم و پزشکی ویکتوریا (Purity and Pollution: Gender, Embodiment and Victorian)

(Medicine) (۱۹۹۸) است. باشفورد پیشتر استاد تاریخ امپراتوری و نیروی دریایی در دانشگاه کمبریج (۲۰۱۷-۲۰۱۳) بوده است.

جیمز همرتون (A. James Hammerton) فارغ التحصیل دکترا از دانشگاه بریتیش کلمبیا و مرورگر تاریخ در دانشگاه لاتروب است. او یکی از نویسندگان کتاب مهاجران نامرئی: تاریخ زندگی مهاجرت بریتانیا پس از جنگ به استرالیا (The Invisible Migrants: A Life History of Postwar British Emigration to Australia) است.

مرینلینی سینها که دکترای خود را از دانشگاه ایالتی نیویورک در استونی بروک اخذ کرده، استاد تاریخ و مطالعات زنان در دانشگاه ایالتی پنسیلوانیا و نویسنده کتاب مردانگی استعماری: «انگلیسی مرد و زن بنگالی» در اواخر قرن نوزدهم (Colonial Masculinity: The 'manly Englishman' and the 'effeminate Bengali' in the Late Nineteenth Century) (۱۹۹۵) است.

اورواشی بوتالیا (Urvashi Butalia) فارغ التحصیل دانشگاه لندن نویسنده، ناشر و فعال فمینیست هندی است. او به خاطر فعالیت‌هایش در جنبش زنان هند و همچنین به خاطر تألیف کتاب‌هایی مانند «سوی دیگر سکوت: صداهایی از و تقسیم هند» (The Other Side of Silence: Voices from the Partition of India) (۱۹۹۸) و «سخن گفتن صلح: صدای زنان از کشمیر» (Speaking Peace: Women's Voices from Kashmir) (۲۰۰۲) چهره‌ای شناخته شده است. او همراه با ریتو منون (Ritu Menon) نویسنده فمینیست دیگری، کالی برای زنان؛ اولین انتشارات فمینیستی هند را در سال ۱۹۸۴ تأسیس کرد. در سال ۲۰۱۱، بوتالیا و منون مشترکاً جایزه‌ی پادما شری (Padma Shri)، چهارمین جایزه ممتاز غیرنظامی هند را به خاطر فعالیت‌هایشان در ادبیات و آموزش دریافت کردند.

جک مک کلاچ (Jock McCulloch) در دانشگاه فناوری رویال ملبورن بوده است. آخرین کتاب او «آزبست بلوز: کار، سرمایه، پزشکان و دولت در آفریقای جنوبی» (Asbestos Blues: Labour, Capital, Physicians and the State in South Africa) در سال ۲۰۰۲ منتشر شد.

فیونا پیسلی (Fiona Paisley) استاد تاریخ در دانشگاه گریفیت (Griffith University) و نویسنده کتاب محافظت از عشق؟ فمینیسم استرالیایی و حقوق زنان بومی، ۱۹۱۹-۱۹۳۹ (Loving Protection? Australian Feminism and Aboriginal Women's Rights, 1919-1939) (۲۰۰۰) است.

پاتریشیا گریمشاوا (Patricia Grimshaw) استاد تاریخ دانشگاه ملبورن استرالیا است. یکی از تأثیرگذارترین آثار او «حق رأی زنان در نیوزلند» (۱۹۷۲) است. این کتاب به عنوان اثری قطعی در مورد داستان چگونگی تبدیل شدن نیوزیلند به اولین کشور حامی زنان در جهان تلقی می‌شود. سایر آثارش عبارتند از: نامه‌های زنان بومی ویکتوریا، ۱۸۶۷ تا ۱۹۲۶ (Letters from Aboriginal Women of Victoria, 1867 to 1926) (۲۰۰۲) با ویرایش مشترک، و موضوعات برابر، شهروندان نابرابر: حقوق بومیان در مستعمرات مهاجران بریتانیا، ۱۸۳۰ تا ۱۹۱۰ (Equal Subjects, Unequal Citizens: Indigenous Rights in British Settler Colonies, 1830 to 1910) (۲۰۰۳). از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۰، گریمشاوا رئیس فدراسیون بین‌المللی تحقیقات در تاریخ زنان بوده، سازمانی که او یکی از بنیانگذارانش بود. در مارس ۲۰۰۸، گریمشاوا به دلیل پیشگامی در تاریخ زنان، در فهرست افتخارات زنان ویکتوریایی ثبت شد. در سال ۲۰۱۷ به گریمشاوا جایزه دانشگاه ملبورن اعطا شد. لوح برنزی به افتخار او بر روی دیواری در امتداد پیاده روی اساتید در پردیس دانشگاه قرار دارد. در سال ۲۰۱۷، گریمشاوا به دلیل خدمات برجسته به علوم اجتماعی و علوم انسانی از مسیر تحقیق، مستندسازی و حفظ تاریخ استرالیا، و نقش زنان در جامعه، به دریافتشان صاحب منصب استرالیا (Officer of the Order of Australia) برگزیده شد.

آنتونیت بورتون (Antoinette Burton) استاد تاریخ دانشگاه ایلینویز و فارغ‌التحصیل همین رشته از دانشگاه شیکاگو است. آثار او همراه با کترین هال، مرینلینی سینها و تونی بالانتاین به تعریف «تاریخ امپراتوری جدید» کمک کرده است. او ریاست دانشگاه ایلینویز را در کارنامه کاری خود دارد. کتاب معروفش اقامت در آرشیو: خانه نگارش زنان، خانه و تاریخ در اواخر دوره استعمار هند (Dwelling in the Archive: Women Writing House, Home and History in Late Colonial India) (۲۰۰۳) است. از سال ۲۰۱۵، به عنوان مدیر موسسه تحقیقات علوم انسانی در دانشگاه ایلینویز فعالیت داشته است. در مقام مدیر، او از طریق برنامه‌هایی مانند علوم انسانی بدون دیوار، پروژه اودیسه، و پروژه عدالت آموزشی، ابتکاراتی را در زمینه تحقیقات علوم انسانی، آموزش و توسعه، و عدالت اجتماعی در ایالت ایلینویز و در سراسر منطقه رهبری کرده است.

بدیهی است آنچه نویسندگان به این کتاب آورده‌اند حاصل سالها پژوهش و اندیشه بوده و لذا متن‌ها هر کدام عصاره پویای فکری و تحقیقاتی آنان است. این امر وضعیت خاصی را بر متن

ها حاکم ساخته؛ از یک سو متن‌ها در کوتاهترین زمان ممکن و در خلاصه‌ترین شکل اهم مطالب را در اختیار خواننده قرار می‌دهد. به ویژه خوانندگانی که از مخاطبان پر و پاقرص نویسنده بوده و سایر آثار ایشان را مطالعه کرده و با قلم و ادبیات او آشنا هستند احتمالاً پیوندهای عمیق تری با متن یافته و آن را جذاب می‌دانند. اما با توجه به همین خصلت است که وجه استنادی متن‌ها اعم از عبارات روایی و نیز توصیفی، با ارجاعات پرشمار، گاه به شدت دشوار به نظر می‌رسد. به شکلی که احتمالاً خوانندگان غیرمتخصص و به ویژه فارسی‌زبان که موضوع استعمار به جهت عدم تجربه ملی آن اصولاً کمتر برایشان موضوعیت دارد و به کلیت ماجرای عملکرد استعمار با رویکرد جنسیتی در مکان‌ها و ادوار مختلف ناآشنا هستند، به سادگی سردرگم می‌شوند.

۲-۵. یافته‌های تحلیلی؛ تحلیل بر مباحث هر یک از فصول

بیان روایت زنان، احوالات و اندیشه و پنداشتشان با توجه به عهده‌داری نقش‌های اجتماعی آنان در قبال خانواده این مزیت را دارد که ما را با بافت زندگی روزمره بیش از سایر آثار تاریخی مشابه آشنا می‌سازد. از این رو باید گفت فصول مختلف با ارجاع به روایت‌های کنشگران، اطلاعات مستقیم و بی‌واسطه‌ای از دوره استعمار در اختیار قرار می‌دهد که اغلب در تاریخ‌های رسمی گم شده است. از این رو کتاب با ارائه نگرشی درون‌متنی، زمینه‌ای و برآمده از تجربه مستقیم زندگی مردمان تحت استعمار موفق عمل کرده است. به تاریخ‌های محلی بسنده نکرده و به فراخور با گریز به بسترهای جهانی، پدیده استعمار را از منظر تفاوت‌های جنسیتی مورد بررسی قرار می‌دهد. بنابراین این کتاب نیز به لحاظ محتوایی توانسته نکات درخوری را در خصوص حیات اجتماعی نهادهای مختلف از خانواده گرفته تا گروه‌های مختلف آنهم مبتنی بر بستر زندگی روزمره عرضه دارد و در نتیجه در مقام مقایسه، ایده‌ها و نیز پرسش‌هایی در خصوص سایر مکان‌ها با موقعیت متناظر مطرح سازد. اهمیت توجه به روایت زنانه از زندگی روزمره به علاوه به جهت پرداخت عینی‌تر از وضعیت کودکان به جهت ارتباطشان با زنان در نقش مادر نیز است و لذا کتاب توانسته تا اندازه‌ای در این خصوص روشنی‌بخش باشد.

سخن گفتن از زنان نمی‌تواند بدون توجه به کودکان و کودکی کردن کامل شود. یکی از مهمترین فصول کتاب، تجربه‌های نزیسته بومیان از کودکی کردن و کودک بودن و به همان نسبت کودک داشتن به جهت انتقال اجباری کودکان به کشورهای دوردست در قلمروی امپراتوری است.

در اینجا روایت‌های انتقال اجباری کودکان بومی استرالیایی دستمایه طرح سیاست‌های اجتماعی استعماری شده و توانسته نمایی واضح از روند جاری به دست داده و ما را با رنج کودکان و والدانشان بیش از پیش آشنا سازد.

نویسندگان همچنین کم و بیش کوشیده اند بزعم خود به نحوی به موضوع مادری پرداخته و معانی متبادر از آن را چه در دوران ابتدایی یورش استعمارگران، در دوره استعمار، در حرکت‌های آزادی بخش و ملی‌گرا نشان دهند. همچنین به تفاوت‌های جوامع در این خصوص نظر داشته، دلالت‌های مختلفی برای مادری در جوامع استعمار شده برمی‌شمرند.

سلامت بعنوان یکی از مهمترین سرفصل‌های زندگی زنان و خانواده فراتر از پرداختن به امراض زنانه، به زنانه بودن درمان در اینجا از طریق روال آبله‌کوبی و واکسیناسیون می‌پردازد و دلالت‌های زنانه و مردانه درمانگری در قالب رسیدگی‌های بالینی، طبابت، عمل جراحی و مانند آن را بطور مفصل مورد بحث و نظر قرار می‌دهد. موضوع سلامت در پرتوی اهمیت افزایش جمعیت امپراتوری با رویکرد به نژادی (انگلیسی بودن و سفیدپوست بودن) خود حاوی نکات مهمی در تعیین ماهیت عملکرد استعمار است. چنانکه تولد طب گرمسیری مبتنی بر دستورالعمل‌های بهداشتی برای پیشگیری و درمان، در خدمت تامین سلامت سفیدپوستان بریتانیایی ساکن این منطقه بوده و در مثالی دیگر مدیریت بهداشت عمومی در بیماری‌های واگیرداری مانند جذام و آبله در تایید مدیریت نژاد استعماری انجام می‌شد.

کتاب در تصویرسازی از امپراتوری انگلستان بعنوان نظامی سلسله مراتبی و قدرتمند، مبتنی بر نظارت سراسرین اما دارای چالش‌ها و بحران‌های متعدد موفق عمل کرده و جزئیات حقایقی را آشکار می‌سازد که عمیقا چهره محترم و معتبر بریتانیای کبیر را زیر سوال می‌برد. و پرده از روابط سلطه و اعمال قدرت قاهره‌ای برمی‌دارد که در ذات خود به جهت فشارها متزاید لاجرم ناگزیر به هزینه‌کردهای تصاعدی برای کسب حفظ مواضع قدرت و مشروعیت است.

یکی از موضوعات مهم در مواجهه استعمار با جوامع تحت تهاجم چه در آسیای دور، اقیانوس آرام و چه در خاور نزدیک، وضعیت زنان این جوامع بعنوان شاخصی از میزان مولفه‌های پیشرفت بوده و از این رو نویسندگان فصول کوشیده‌اند تا با ارجاع به نقل قول‌ها، چنین ادعایی را در نزد خوانندگان محک زنند. در عین حال در بخش‌های مختلف کتاب به خشونت اعمال شده در

خصوص مردمان جوامع تحت استعمار پرداخته و کوشیده شده نمایی نزدیکتر و با رویکرد جنسیتی از وقایع خشونت بار ارائه شود. در این راستا هم آشکارا از خشونت‌های فیزیکی و هم سیاست‌های منجر به طرد، تنبیه، قتل و مانند آن سخن می‌گویند. از جمله اهمال آگاهانه در درمان مبتلایان به سوزاک و مرگ و میر بومیان ناشی از آن در جهت کاهش نرخ جمعیت بومیان استرالیا آنچنانکه در فصل پنج می‌خوانیم و نیز خشونت‌های اعمال شده از سوی کارفرمایان و مجازات‌های ناهم‌سنگ با تبعات چنین خشونت‌هایی آنچنانکه فصل نهم از آن سخن می‌گوید.

درحالیکه در وادی امر بروز تنش میان استعمارگران و بومیان امری قابل انتظار است اما کتاب با شرحی بر تنش‌ها، مشکلات، درگیریها میان مهاجران مستعمره‌نشین و بومیان اطلاعات مفیدی درباره روند استعمار گردآورده و به ویژه به ذکر حیات زنان در این میان می‌پردازد.

معرفی طیف وسیعی از کردوکارهای مقاومت و استرژژی‌های مرتبط با آن در مواجهه با اعمال قدرت سرکوبگر استعمارگران از بخش‌های طلایی فصول مختلف کتاب است که نشان از قدرت بی‌قدرتان دارد؛ موضوعی که در لابلای تاریخ استعمار و بر حسب تاریخنگاری سفارشی محو شده و می‌کوشد مردمان تحت استعمار را در درازمدت، همسو و اجتماعی شده بر حسب ارزش‌های استعمارگران نشان دهد. حال آنکه در کشاکش اعمال قدرت، ولو مطلق، سراسربین و زاجره، همواره مواضعی برای مقاومت وجود داشته است.

با نگاهی جنسیتی، برخی از نوشته‌های کتاب از رابطه استعمارگر، استعمار شده فراتر رفته و ظلم وارد شده بر فرودستان از سوی زنان خانه را در ارتباط با بی‌قدرتی ادراک شده این زنان در رابطه با شوهر و نیز نامانوسی محیط زندگی جدیدشان تعریف می‌کنند. از این رو پرده از تسلسل روابط قدرتی برمی‌دارد که استعمارگران را به خودی خود در کانون خانواده درگیر ناملازمات جدی ساخته بود. زیرا از همسران مقامات رسمی انتظار نمی‌رفت تا شغل دستمزدی داشته باشند و لذا این همسران به لحاظ مالی همچنان به شوهران خود وابسته بودند. جایگاه یک زن بر مبنای موقعیت شوهر او در مستعمره تعیین می‌شد و زنان مجرد برای کسب پذیرش اجتماعی نیازمند شوهر بودند. بی‌شک این ناکامی‌ها سهم بسزایی در سختگیرها، اعمال خشونت و تحقیر فرودستان داشت. از این رو و به مدد داده‌های ارائه شده در خصوص میزان و نوع خشونت اعمال شده، پریشانی‌ها و رنج‌های فرودستان قابل درک و زایدالوصف است.

هرچند نویسندگان کتاب غالباً زمینه تاریخی دارند اما بر حسب موضوع کوشیده‌اند تا دلالت‌های اجتماعی موضوعات و رویه‌ها را پیگیری و معرفی کنند. چنانکه فصل ششم نمایی از کنترل میل جنسی بعنوان یکی از مهترین مکانیسم‌های اعمال قدرت امپراتوری در خصوص مستعمره‌نشینان و بومیان به دست می‌دهد و میل جنسی را علاوه بر نهاده غریزی انگیزشی، ماهیتی تاریخی اجتماعی می‌بخشد. در نتیجه نوع روابط زناشویی بر حسب نژاد و رتبه اجتماعی هر یک از شرکا، عرصه دست‌اندازی سیاست‌های برتری نژادی و به‌نژادی امپراتوری است.

بخش‌هایی از کتاب از جمله در فصل هشت، به مبارزات ملی‌گرایانه توجه داشته و به معرفی فعالیت‌های زنان در این خصوص می‌پردازد. با این حال شوربختانه و در خلال بحث‌ها به روشنی درمی‌یابیم که جوامع تحت استعمار همچنان با کلیشه‌سازی جنسیتی ناکام از حفظ نام و نشان و چگونگی فعالیت‌های زنان فعال و مبارز خود در این مسیر هستند.

کتاب به ویژه در فصل هشتم بطور متمرکز و در فصل‌های دیگر بطور جسته‌گریخته به موضوع استعمار هندوستان پرداخته و از این لحاظ اطلاعات ارزشمندی برای مخاطب ایرانی گردآورده است. این امر به ویژه با توجه به تسلط انگلستان بر سراسر هند و در حقیقت همسایه شدن هند انگلیسی شده با ایران برای مدت زمان قابل توجهی از دو منظر حائز اهمیت فراوان است. اول به لحاظ تاریخی؛ چنانکه می‌دانیم اولین مواجهه ایرانیان با استعمار بریتانیا حاصل سفر به هندوستان و مشاهده احوال روزمره آن دیار تحت سیاست پرخدعه و نیرنگ استعمارگران با اهالی است. متونی چون «تحفه العالم» نوشته میر عبداللطیف شوشتری و «مرات الاحوال جهان نما» نوشته آقا احمد بهبهانی شوشتری با گزارش دیده‌ها در کنار نکوهش مواجهه استعمارگران با بومیان به پیشرفت علمی، فنی، قانون مداری، نظم اداری و مانند آن نیز می‌پردازند. لذا توجه دادن به وضعیت هند تحت استعمار، در جهت تکمیل تصور ثبت شده ایرانیان از ماقوع سودمند است. در وهله دوم مطالعه موقعیت هند کنونی را بعنوان یک نیروی منطقه‌ای مهم بر اساس اطلاعات ارائه شده میسر و امکان تبارشناسی قدرت و جامعه در سده‌های متاخر را محقق و لذا می‌تواند علاقمندان به حوزه هندشناسی و رشته‌های مرتبط را بهره‌مند سازد.

۳-۵. یافته‌های استنباطی؛ نقد و نظر

باینهمه در تکمیل نقد راستین کتاب، ذکر نکاتی لازم است.

استناد به اسناد و مدارک تاریخی در حد گزارش مشاهده‌ها آنهم از زبان استعمارگران که قدرت ثبت داشته اند، ظرفیت‌های اندکی برای روایت راستین بومیان از ماقع گذاشته و از این لحاظ ماهیتا کتاب از نابرابری مفروطی رنج می‌برد.

فصول کتاب وجهی تاریخی داشته و عمدتا بر مواجهه استعمارگران و بومیان در دوره استعمار اولیه متمرکز بوده است. لذا نتوانسته تجربه نسلی آنان را احصا و مقایسه کند. در نتیجه یکی از پرسش‌های مهم در خصوص نوع مواجهه نسل‌های بعدی مستعمره‌نشینان و مهاجران بی‌پاسخ مانده است.

کتاب اساسا به روایت خاورمیانه از اشغال بی‌توجه است. در معرفی شرق، به خاور دور و آسیا نظر دارد تا خاورمیانه، حال آنکه خاورمیانه به جهت برخورداری از منابع انرژی و نیز فاصله نزدیک‌تر به بریتانیا، بخش مهمی از داستان امپراتوری دانسته می‌شود و هر متنی فارغ از پرداختن به آن ناقص و ابتر است. بطور مثال می‌دانیم که خاورمیانه بعنوان پهنه‌ای انباشته از گروه‌های قومی عشیره‌ای سوژه‌های قابل توجه پژوهشی در زمینه نوع تعامل این گروه‌ها با امپراتوری دارد. استعمار پیر در بهره‌گیری از شگردهای تطمیع، تفرقه‌افکنی و متقاعدسازی سران قبائل ید طولانی داشته و از همین راه توانسته به نقشه جدیدی از خاورمیانه پس از جنگ جهانی اول رسد. با وجود اطلاعات قابل توجه از گزارش‌ها و مشاهدات انگلیسی‌ها در این زمینه و جذابیت‌های منطقه‌ای، نویسندگان از مسئله تعامل استعمار با خاورمیانه چشم‌پوشی کرده و عملا آن را مغفول می‌دارند.

این بی‌توجهی در خوانشی خوشبینانه می‌تواند در وهله اول ناشی از فقدان متخصصان مرتبط، نیز زبان تولید متن بیگانه برای نویسندگان کتاب باشد که عملا امکان انتقال معانی را ناممکن ساخته درحالیکه می‌دانیم پیکره گسترده‌ای از مطالعات به زبان عربی در خصوص تجربه خاورمیانه از استعمار حاصل از اندیشه و پژوهش محققان و صاحب‌نظران وجود دارد. همچنین می‌تواند ناشی از ناشناخته بودن وضعیت زنان در جریان استعمار خاورمیانه به جهت پرده‌نشینی زنان و دشواری دسترسی به آنان و بیان احوالاتشان باشد (حال آنکه مدیدی است به مدد آثار فانون، عاملیت زنان در این مناطق روشن است). حتی اگر چنین باشد نیز محققان فرصت بیان قلت منابع را داشته اما بدان اشاره هم نکرده‌اند. بنابراین در خوانشی بدبینانه غیبت تجربه خاورمیانه‌ای استعمار می‌تواند حاصل

پویش های عامدانه استعمارگران در حذف و نادیده گرفتن روایت های بحق مردمان این منطقه باشد که طبیعتاً در مجلد انتشار یافته از سوی دانشگاه آکسفورد قابل انتظار است.

مهمتر آنکه بی توجهی تنها مربوطه به شرق نیست بلکه مطالب کتاب با عبور از کتاب شرق شناسی ادوارد سعید که پس از دهه ۱۹۸۰ با ایجاد نگاه نقادانه به واکاوی و چه بسا بازگشت به خود در جوامع جهان سومی شد که از بند استعمار رهیده و یا همچنان در سلطه بودند نشان می دهد علاقه ای به مباحث جدید پسااستعماری نداشته و بیشتر درگیر بحث های دوره استعمار است. به همین نسبت به شکل گیری هویت های فرهنگی جدید و از جمله پیوندی بجز برخی فصول از جمله فصل هشتم (در فقره تفکیک پاکستان از هند) بی اعتنا است. گویی نویسندگان این فصول در فضای دیگری قلم زده و زلفی با مسائل متاخرتر استعمار گره نزده اند.

کتاب به موضوع از خودباختگی فرهنگی بومیان در دوره های متاخر استعمار نظر نداشته و اساساً موضوع مواجهه را با خوانش سخت از قدرت و مقاومت و نافرمانی و عدم تابعیت عینی پی می گیرد. در حالیکه ابعاد پنج گانه قدرت و به ویژه بعد دوم و سوم آن ما را با تلاش های فرهنگی صاحبان قدرت در تغییر ذهنیت مفعولان قدرت و کسب بیشترین همراهی و همکاری آنان آشنا ساخته و لذا موضوع از خودباختگی را بعنوان اقدامی مهم در این مواجهه نادیده می گیرد.

هرچند سه فصل از کتاب درباره قرون ۱۸ تا ۲۰ است و به ترتیب کوشیده تا نگاهی تاریخی به تجربه استعمار بخشد، اما با توجه به انفصال فصول و عدم پرداخت گردآورنده در هم سنجی مطالب این فصول و احصای نتیجه گیری تحلیلی مرتبط، خواننده کمتر می تواند به تشخیص ادوار مختلف استعمارگری و وابسته های آن دست یابد. گویی تحلیل روندشناسانه در برداشتی آزاد از فصول دوم تا چهارم به خواننده واگذار شده است. در سایر فصول نیز بر حسب موضوع بطور مثال کودکی یا مهاجرت نمی توان به چنین مرحله بندی رسید و در نتیجه بر حسب مصادیق نوعی رفت و برگشت زمانی محسوس است. در حقیقت در حالیکه در مرحله نخست استعمارگران با این خوانش که بومیان بدوی در مقایسه با انسان پیشرفته استعمارگر، باید تحت کنترل قرار گرفته و سرزمین هایشان به تصرف درآید، چه بسا در مسیر کشورگشایی و بهره برداری از منابع به قصد پیشرفت جهان اول مورد چپاول قرار گیرند، کشته شوند و بیرون رانده شوند زیرا مالک راستین محسوب نمی شوند. مرحله دوم و با فروکش کردن مقاومت بومیان ناشی از زدست رفتن نفرات و ابزارها،

استعمارگران با طرد و نادیده انگاشتن بومیان، حیات اجتماعی سیاسی را برای خود رقم می‌زنند که بومیان بدان راهی ندارند. طرد مستقیم و سازمان‌یافته و نیز تبعیض ساختارمند از یکسو و تلاش برای همسان‌سازی از استراتژی‌های راهبردی استعمارگران در این مرحله بوده است. با این بینش هرچند در لابه‌لای نوشته‌های کتاب می‌توان ردی از این مراحل را دید اما نویسندگان عموماً به مرحله‌شناسی نظر نداشته و در جهت مرحله‌بندی زمانی مطالب و داده‌ها و مباحث نکوشیده‌اند. به علاوه و در همین راستا مطالب جسته‌گریخته و بر حسب موضوع به مقایسه مکانی تجربه استعمار پرداخته اما نمی‌توان شمایی کلی از وضعیت تطبیقی استعمار در یک خطه در مقایسه با سایر خطه‌ها با رویکرد جنسیتی دریافت.

هرچند در کتاب به فراخور به فعالیت‌های تبلیغی استعمارگران در جهت بسط و گسترش پروتستانتیسم توجه شده اما به موضوع مواجهه با مسلمانان بعنوان یک گروه عمده ساکن در کشورهای مستعمره از خاورمیانه گرفته تا هند پرداخته نشده، به گونه‌ای که انگار گرایش دینی و باورهای مذهبی بومیان خصوصاً مسلمان برای نویسندگان موضوعیت نداشته است. درحالی‌که می‌دانیم اسلام با ابعاد اجتماعی فرهنگی خود هم از بعد مناسکی و هم دستورالعمل‌های زیست اجتماعی، کدهای رفتاری مشخصی را برای زنان و مردان در نظر داشته و مسلمانان تا چه حد به پیروی از این کدها گرایش داشته‌اند. لذا کتاب با نادیده گرفته تعامل استعمارگران با مسلمانان عملاً بخشی از تاریخ جنسیت را مغفول گذاشته است.

نکته بسیار مهم در خصوص کتاب زیر سوال بردن یکسان‌نگاری تاریخی و مادی تجربه استعمار در دنیای واقعی سرزمین‌های مختلف است. این امر که سخن گفتن از استعمارگری سخن گفتن از پدیده‌های واحد و یکپارچه ای نیست نقطه عطفی در کتاب محسوب می‌شود. با اینهمه با فقدان درج تجارب زنان غیرانگلیسی زبان به ویژه در خاورمیانه و نیز آسیا عملاً کتاب در راستای فرایند گفتمانی یکسان‌سازی و نظام مندکردن ستمی گام برمی‌دارد که تمام زنان جهان سوم را در یک گروه قرار می‌دهد.

کتاب ورود چندانی به نظام‌های خویشاوندی ندارد و حساسیت آن را نشان نمی‌دهد. می‌دانیم که نظام‌های خانوادگی چه در مقیاس کوچک و چه در مقیاس عشیره، تعیین‌کننده‌های مهمی برای مناسبات زنان و جنسیت به ویژه در جوامع بومی است. الیزابت کووی^۲ (۱۹۷۸) بر ماهیت سیاسی

ساختار خویشاوندی که به مثابه اعمالی ایدئولوژیک زنان و مردان را در قالب‌های پدر، شوهر، مادر، زن یا خواهر و مانند آن تعریف می‌کند تاکید دارد. از این رو کووی بر این باور است که زنان به عنوان زن خانواده، به سادگی در این گروه یعنی خانواده جای نمی‌گیرد، بلکه این خانواده است که مفهوم زن را متأثر از ساختار خویشاوندی توسط اعضا و در درون گروه برمی‌سازد (همان) لذا با آنکه زنان عمدتاً در جوامع جهان سوم قربانی نظام خانوادگی پدرسالار دانسته می‌شوند و از جمله به بیان یانگ زنان به‌ویژه قربانی دوگانه استعمار و پدرسالاری بوده‌اند، اما در عین حال ارزش و جایگاه خود را در آن می‌یابند، دست به بازی کنشگرانه می‌زنند و چه بسا بر حسب سرمایه و نوع میدان آزادی عمل و قدرت انتخابی را دارا باشند که زن غربی در دوره مشابه فاقد آن است. این امر بسترساز عاملیتی است که در آثار یانگ و فانون از زنان سرمایه‌زاد و آنان را به سوژه‌هایی فعال بدل می‌سازد. از این رو ساختار نظام خویشاوندی انواعی از موقعیت‌ها و به تبع آن، دلالت‌های اجتماعی فرهنگی ناشی از احراز پایگاه را برای زنان می‌تواند در پی داشته باشد.

هیچکدام از مطالب ارائه شده با وجود اهمیت ارتباط بیش از پیش آشکار شده زنان و طبیعت به ویژه در مناطق کشاورزی، زنان را در ارتباط با محیط زیست ندیده و به تاثیرات تخریب زیست محیطی بر زندگی زنان و تقلیل کارکردیشان در نقش‌های اجتماعی حوزه عمومی و خصوصی نپرداخته است. حال آنکه می‌دانیم عملکرد استعمار موجب تخریب و فرسایش خاک و مواهب طبیعی، ایجاد و محدودیت برای بومیان و صدور مجوزهای بهره‌برداری از زمین و دریا، و نیز تخریب زیست محیطی در جریان انتقال منابع ذیقیمت زیرزمینی بوده و از این رو بر زندگی زنان و خانواده تاثیر بسزایی داشته است.

6. نتیجه گیری

مقاله حاضر بر مجموعه مقالاتی که در کتاب جنسیت و امپراتوری گردآمده بود، تمرکز یافته و به معرفی و نقد آن پرداخته است. کتاب با توجه به ماهیت چندمتنی خود، نوشته‌هایی به قلم‌های مختلف با گرایش‌های متفاوت، طبیعتاً فی‌الذات بسیار متکثر بوده است. اما ترجمه، کوشیده آنها را به یکدیگر نزدیک و در نهایت یک دست و روان سازد.

واضح است که انتقادات مطرح شده برای خواننده ایرانی محل تامل و چه بسا آغازگر مطالعات پژوهشی آتی است. زیرا تنها مشاهده توازن قدرت جاری در ایام استعمارگری آنها را به سادگی

اقتناع نکرده و برای فهم واقعی آن، لاجرم توجه به فرهنگ، ایدئولوژی و اوضاع اجتماعی، اقتصادی را در هر جامعه‌ای از این پهنه گسترده مستعمره نشین را ضروری می‌بیند. این تلاش در حوزه زنان در مقابل بازنمایی‌های مسلط فمینیسم غربی در اتحاد با امپریالیسم جهانی است که به درستی از سوی متفکران جوامع به اصطلاح جهان سوم مورد نقد قرار گرفته است. بدیل‌های پادگفتمانی در این راستا تلاش‌های مستمری برای تولید و عرضه دانش بومی سامان داده که در به رسمیت شناختن سوژه و هویت‌های بومی و بسط مطالعات اجتماعی زنان و جنسیت در برخی جوامع راه خود را ساخته و پی می‌گیرد. این تلاش‌ها بر حسب شدت و ضعف نظام پدرسالاری حاکم و نیز مسیرهای متفاوت گذار به مدرنیته و سطوح توسعه یافتگی، نوع حکومت‌ها، وضعیت اقلیمی و مجموعه عواملی از این دست تجارب متفاوتی را رقم زده اما در کنه خود تصمیم برای پاسخ‌دهی تحقیقاتی مطالعاتی روشمند به پرسش‌های اساسی را دارد. در همین راستا باید گفت جریان نقد کتبی از این دست به ما یادآور می‌شود که زبان امری گفتمانی است و لذا نمی‌توان با ساخت زبان وارداتی، صورت‌بندی منطبق با واقعیتی از ماجرا داشت. همچنین به ما گوش‌تزد می‌کند تا در بررسی دلالت‌های فرهنگی، سیاسی نویسندگان همچنان که از تعدد قلم‌های این اثر برمی‌آید، اصول، مبانی و استراتژی‌های تحلیلی محقق را در نظر بگیریم. این امر شامل توجه به موقعیت طبقاتی، قومی، نژادی، علائق، عادت‌واره‌ها، مطالبات و منافع کنشگران و به ویژه زنان که بطور تاریخی پرده‌نشین بوده‌اند نیز می‌باشد. اتخاذ چنین رویکردی ما را از مواجهه با زنان شرقی بعنوان افرادی با برچسب‌های منفعل، متواضع و ساده‌لوح (به زبان فانون) دور ساخته و به مواضع جدیدی هویت‌مندی رهنمون می‌شود. اول شناسایی بافت و مناسباتی که در صدد بی‌قدرت‌ساختن آنان است و دوم مواضع مقاومت آمیزی که آنان با اتخاذ استراتژی‌های کنشگری برمی‌گزینند. مطالعات آتی در خصوص تجربه بومی استعمار که به داده‌های جدید این پروژه ملی چشم امید دارد به یقین و در آینده نزدیک ضمن معرفی ستم مضاعفی که بر زنان از سوی استعمار و نظم پدرسالارانه متناظر آن (به بیان یانگ) رفته بر حسب متغیرها و زمینه‌های اجتماعی پیشتر گفته شده کاوش‌های نوینی خواهد داشت که در تعیین ابعاد، سرعت و میزان تغییرات اجتماعی اعصار گذشته برای عالمان علوم اجتماعی و نیز علاقمندان به تاریخ اجتماعی سودمند است. مهم آنکه رجوع به روایت‌ها و گزارش‌های دست اول در حقیقت دسترسی به منابع سرشار از اطلاعاتی است که از سیاست‌های هویت کنشگران سخن می‌گوید و ما را با شیوه مواجهه آنان با استعمارگران و استعمارگری آشنا می‌سازد. اینکه از خود چه

پنداشتی داشتند، چه میزان توان همراهی یا مقابله در خود می‌دیدند و از چه استراتژی‌هایی در این راه بهره گرفتند. در عین حال این به رسمیت شناخته شدن راه را برای نقد می‌گشاید و چه بسا آنان را گروهی سیاسی تشخیص دهد که مدیدی است با سوژگی منحصر بفردی در برابر خوانش همیشگی زنان قربانی، منفعل و مفعول جهان سومی قد علم کرده اند.

پی‌نوشت

-
۱. این مقاله در نقد و بررسی کتاب جنسیت و امپراطوری نوشته شده که ترجمه آن در قالب طرح استعمارشناسی ملی به کارفرمایی پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی انجام شده است.
۲. به نقل از شرقی غمگین، علینقیان، شیوا (۱۴۰۲)، ۴۳.

کتاب‌نامه

- برومند، صفورا (۱۳۸۱) پژوهشی بر فعالیت انجمن تبلیغی کلیسا در دوره قاجاریه، تهران: موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران
- علینقیان، شیوا، (۱۴۰۲) شرقی غمگین، تهران: نشر اگر
- همراز، ویدا (۱۳۹۵) مبلغان مسیحی در ایران، پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی
- Bashford Alison (2004). Imperial Hygiene. Palgrave Macmillan. Macmillan
- Bashford Alison (1998) Purity and Pollution: Gender, Embodiment and Victorian Medicine
- Burton Antoinette (2003). Dwelling in the Archive: Women Writing House, Home and History in Late Colonial India, Oxford University Press.
- Bush Barbara (1990). Slave Women in Caribbean Society. Indiana University Press
- Bush Barbara (1999) Imperialism, Race and Resistance: Africa and Britain Indiana University Press
- Butalia Urvashi (1998) The Other Side of Silence: Voices from and the Partition of India, Penguin Books India

-
- Butalia Urvashi (2015) *Speaking Peace: Women's Voices from Kashmir, Zubaan*.
 - Fanon, Frantz. (1959) *A Dying Colonialism*. Grove Press, New York
 - Fanon, Frantz. (1952) *Black Skin, White Masks*, Pluto press: London.
 - Grimshaw Patricia (2002) *Letters from Aboriginal Women of Victoria, 1867 to 1926*, University of Melbourne.
 - Grimshaw Patricia (2003) *Equal Subjects, Unequal Citizens: Indigenous Rights in British Settler Colonies, 1830 to 1910*. Manchester University Press.
 - Hammerton. A. James (2012) *The Invisible Migrants: A Life History of Postwar British Emigration to Australia*, Manchester University Press
 - Hammerton. A. James (1995). *Colonial Masculinity: The 'manly Englishman' and the 'effeminate Bengali' in the Late Nineteenth Century*, Manchester University Press
 - Levine Philippa (2003). *Prostitution, Race, and Politics: Policing Venereal Disease in the British Empire*, Routledge.
 - Levine Philippa (2004). *Gender and Empire*, Oxford University Press.
 - McCulloch Jock (2002). *Asbestos Blues: Labour, Capital, Physicians and the State in South Africa*, Indiana University Press
 - Paisley Fiona (2000) *Loving Protection? Australian Feminism and Aboriginal Women's Rights, 1919–1939*, Melbourne University Press.
 - Ritchie J & Lewis J (2003). *Qualitative Research Practice*, London: sage.
 - Wilson Kathleen (2003). *Island Race: Englishness, Empire and Gender in the Eighteenth Century*, Routledge.
 - Wilson Kathleen (2021). *Strolling Players of Empire: Theatre and Performance in the British Imperial Provinces*. Cambridge University press
 - Young, Robert J. C. (1995) *Colonial Desire: Hybridity in Theory, Culture and Race*. London and New York: Routledge.